

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Уреднички одбор:

др *Алексић Радомир*, др *Грицаић Ирена*, др *Коларич Рудолф*, *Конески Блаже*
др *Николић М. Берислав*, др *Павловић Миливој*, др *Пецо Асим*, др *Пешикан Мићар*,
др *Стевановић Михаило*, др *Храстич Мајла*

Главни уредник
М. СТЕВАНОВИЋ

књ. XXVI — св. 1-2.

БЕОГРАД
1963—1964.

ВУК КАО ДИЈАЛЕКТОЛОГ

Из Вуксове замисли о подизању *народног говора* на степен књижевног језика поникла је и наша дијалектологија. Да би сазнао како се гдје говори и која нарјечја могу послужити као основа будућег књижевног језика, Вук је постепено пропутовао све доступне српскохрватске крајеве. Тако је настала Вукова подјела штокавског дијалекта на говоре који су узети у обзир као основица српског, односно српскохрватског књижевног језика. Главни критериј за сву подјелу био је изговор *јаџа*. Вуксва подјела штокавског дијалекта еволуирала је од 1814. до 1839, а тада је добила дефинитиван облик, који и данас важи за најопштију подјелу свог дијалекта засновану на гласовним варијантама које је дало *јаџ* на штокавској територији.

У својој првој збирци народних пјесама (1814) Вук разликује само два народна говора: *херцеговачки*, у коме се мјесто *јаџа* изговара *џе* и *ие*, и *сремски*, у коме се мјесто *јаџа* изговара *е*. Херцеговачки говор обухвата Хрватску, Далмацију, Босну и Херцеговину, Црну Гору и Србију до Ваљева и Карановца (Краљева), а сремски се говори по Сријему, Бачкој, Банату и Србији око Саве и Дунава.

Преу потпуну подјелу штокавског дијалекта на покрајинска нарјечја даје Вук у својој Писменици 1814. г. Поред *херцеговачког* и *сремског* нарјечја долази као треће — *славонско*. Херцеговачко нарјечје обухвата исту територију коју му је одредио у предговору своје прве збирке народних пјесама, а сремско поред Сријема, Бачке и Баната обухвата још: нахију шабачку, пола ваљевске, београдску, смедеревску, крагујевачку, Ресаву, нахију пожаревачку, Црну ријеку и Крајину неготинску до Тимока; славонским нарјечјем говоре, како каже Вук, Срби римокатолици по Славонији, Хрватској и Далмацији.

Највећа је разлика међу свим нарјечјима у изговору *јата*, које представници херцеговачког говора изговарају као *је* и *ие*, представници сремског говора као *е*, а славонског као *и*. Остале разлике су незнатне, или боље да кажемо — Вук им није придавао никакав ссбити значај.

Друга Вукова диоба штокавског дијалекта на три нарјечја: *херцеговачко*, *ресавско* и *сремско* — појавила се 1817. г. у Вуковој критици Видаковићевог романа Љубомир у Елисиуму, а затим је 1818. г. објављена у предговору његова Српског рјечника. Та подјела је резултат Вукова интензивног упознавања наших народних говора у вези са припремањем споменутог рјечника. Иако још није био обишао Хрватску, Далмацију, Црну Гору и Боку Которску, он је ипак тада добро познавао већину наших земаља које су значајне за упознавање и класификацију наших народних говора. У овој подјели су двије крупне новине: испуштање славонског нарјечја и подјела сремског на *сремско* (сремачко) и *ресавско* нарјечје.

Херцеговачким нарјечјем, каже Вук, говоре сви Срби који живе по Херцеговини, по Босни (како грчкога, тако и турскога закона), по Црној Гори, по Далмацији, по Хрватској и по Србији озго од Мачве, до Ваљева и до Карановца; *ресавским нарјечјем* говоре Срби по Браничеву, по Ресави, по Лијевчу и по Темнићу и горе-доље уз Мораву, по нахији параћинској, по Црној ријечи и по Крајини неготинској; *сремачким нарјечјем* говоре Срби по Сријему, по Бачкој, по горњој Мадарској и по Србији око Саве и око Дунава (до Мораве).

У овој подјели Вук даје нешто потпунију карактеристику свакога нарјечја, али опет, углавном, с обзиром на рефлексе јата у њима. Тако за херцеговачко нарјечје каже да се у њему *јай* изговара „на четири начина“: а) као *је*: бједило, цвјетови, пјевати итд.; б) у оваквим ријечима, каже затим Вук, последије д, л, н, т претвори се *д* у *ђ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, *и* у *ћ*, а *љ* остане само *е*: дјед, дјеца, кољено, позеленети, врћети итд.; в) као *ије*: ријеч, дијете, вијек, риједак (рјехи), пијесак, вријеме, млијеско итд.; г) пред *ј* изговара се као *и*: сјјати, вијјати, гријјати итд. У сремачком нарјечју изговара се *јай* двојачко: а) најчешће као *е*: вѐра, мѐра, рѐчит, сѐме, пѐвати, сѐјати, вѐјати, грѐјати; бѐло, рѐч, дѐте, рѐдак итд.; б) као *и*: лѐтити, врћити, стѐдити се, вѐдити, зелѐнити се, разбѐлити се итд. У овим примјерима није *љ* > *и*, него је *и* добијено из презента. Ресавско нарјечје се разликује од сремачкога што се у њему изговара *е* и тамо гдје се у сремачком изговара *и*: летети, видети, вртети, разболети се, стидети се, позеленети, волети итд. Затим Вук наводи још двије значајне црте којима се ресавско нарјечје разликује од сремачкога: а) у ресавскоме се код именица мушког рода претвара *к*, *г*, *х*, у *ц*, *з*, *с* — и у акузативу множине: во има *розе*, разбио *Турце*, има добре *ојанце*, изео све *орасе*, продао *кожусе* итд.; б) именице женског рода на *а* имају у дативу и локативу јединице наставак *е*: дао *девојке* јабуку, носи на *главе*, седи у *Ресаве*, на *Мораве* итд.

Из наведеног материјала се јасно види да је Вук имао довољно разлога да издвоји ресавско нарјечје од сремскога, али није јасно зашто је из ове подјеле изоставио славонско нарјечје, које се замјеном јата тако јасно разликује од сва три споменута нарјечја. Ово је утолико загонетније што је Вук припремајући прво издање свога Српског рјечника (1818) морао имати о славонском нарјечју више података него што их је имао 1814, када га је унио у своју прву подјелу наших говора.

Мислим да је најубједљивије оно што каже Белић о Вукову испуштању славонског нарјечја из ове друге подјеле. Наиме, Вук је намјеравао у почетку (1816) да у свој Рјечник унесе и ријечи из „шокачких“ рјечника (Стулић, Јамбрешкић, Делабела, Белоостенец), а то би било могуће само ако се задржи „шокачко“ нарјечје, које је Вук у првој диоби назвао *славонским*. Међутим, Вук је одустао и од „шокачких“ рјечника и од „шокачког“ нарјечја јер сам лично није био довољно упознао икавске говоре, а у многим „шокачким“ рјечницима је нашао поред икавских — и екавске и ијекавске ријечи, па и писци тих рјечника су нарочито истицали ијекавски говор и њиме писали. Тако је Вук могао посумњати у своје раније схватање да католици у Славонији, Хрватској и Далмацији говоре увијек икавски. Зато је у овој подјели испустио икавски говор док се лично на терену не увјери у његово постојање и распрострањеност¹.

Но Вук је ову непотпуност убрзо исправио, јер је на свом путовању по Банату, Сријему и Србији (1820) добио податке о *шокачком* (икавском) говору у Славонији и Бачкој. Зато је у „Додатак к Санкт-петербургским сравнителним рјечницима свију језика и нарјечија“, који је изашао у Бечу 1822. г., и у којем је Вук исправио српски дио, унио поред херцеговачког, сремачког и ресавског нарјечја — и *шокачко* као икавско².

Послије штампања свога Рјечника Вук је желио да обиђе оне српскохрватске земље, које до тада није био упознао. Тако је 1834—1835. г. обишао Дубровник, Боку которску и Црну Гору, 1837. г. Сријем и Славонију, а 1838. г. Хрватску и Далмацију. Ова путовања су била од непроцјењивог значаја за цјелокупан Вуков рад, за коначни облик нашег књижевног језика (*х, шј, дј*) и за *шрећу* и најбољу подјелу наших говора, коју је Вук објавио 1839. г. у „Одговору на ситнице језикословне г. Јована Хаџића = М. Светића“. У њој су штокавски говори, који су послужили као основица за књижевни језик, класификовани

¹ Белић, Вукова борба за народни и књижевни језик, 1948, стр. III.

² Белић, о. с., стр. 142.

према изговору јата на *источно*, *јужно* и *зајадно* нарјечје. Можда је на ову Вукову подјелу утицао Грим, који је у предговору свога њемачког превода Вукове Српске граматике — подијелио српске говоре на *југозајадне* (босански и херцеговачки) и *сјевероисточне* (сремачки и ресавски)³.

Ова Вукова подјела има географско-лингвистички карактер, а не покрајински као раније подјеле. Вук је у овој подјели одбацио све друге критерије осим изговора *јајша*, мада је имао још много гласовних и морфолошких црта по којима су се ови говори разликовали између себе и унутар сваког од њих. Он ће се тек касније, у чланку Срби и Хрвати (1861), осврнути на икавске говоре међу којима је разликовао *млађе*, који су имали сем икавизма све особине његовог херцеговачког говора, и *старије* — славонске, а нарочито посавске — са старом акцентуацијом⁴. Разлика између Вукове подјеле и данашње јесте, у првом реду, у томе што Вук, при подјели говора, није узимао у обзир акценат, који има велики историјски и структурални значај за класификацију дијалеката. Вуково познавање наших акцената било је непотпуно, јер није довољно разликовао ни кратке акценте (*смазни* и *узлазни*) све до другог издања свога Рјечника (1852).

Поред споменутих подјела штокавског дијалекта на нарјечја, Вук је још у два маха показао јак дијалектолошки смисао и велику сигурност у изношењу дијалекатских особина нашега језика. То су: 1) опис главних фонетских, морфолошких, синтаксичких и лексичких одлика Дубровника, Боке которске и Црне Горе, који је изашао као предговор његовим Српским народним пословицама (1836) — и 2) опис главних чакавских фонетских и морфолошких особина којима се овај дијалекат разликује од штокавског (у чланку Срби сви и свуда, Ковчежић, 1849).

Осврнућемо се укратко на оба ова Вукова рада, који су послужили као основа за касније проучавање чакавског дијалекта и, нарочито, црногорских говора.

У првом Вуковом чланку, објављеном у предговору његових *Пословица*, најзначајније је оно што је Вук рекао о сугласнику *х*. Он је ту дао прецизан опис територије на којој се још изговара овај глас и одредио за Боку и Црну Гору фонетске позиције у којима се *х* добро чува, као и позиције гдје се *х* већ у његово вријеме почело губити. Вук ништа не говори о звучном веларном спиранту (*ǰ*)^{4а} као фонетској

³ Белић, о. с., стр. 145—146.

⁴ Белић, о. с., стр. 171—172.

^{4а} Бошковићев знак за звучни веларни спирант у староцрногорским говорима (ЈФ XI, стр. 180—181. и даље).

варијанти сугласника *x* на територији Боке и Црне Горе. Међутим, Решетар је седамдесетак година послије Вука забиљежио изговор *x* као *z* за околину Бара и Прчањ у Боки⁶, па се одатле мсже закључити да се у Вуково вријеме у споменутим центрима, а мсжда и другдје, већ изговарало *ca*, ако не и чисто *z*. Али Вук није уочавао разлику између *x* и *ǰ*, јер та разлика за њега и његове планове о књижевном језику није била важна. Међутим, за историјску дијалектологију та би напомена била драгоцјена.

Вук је први саопштио да прави Црногорци и њима сусједни приморци изговарају мјесто *a* које је постало *sd њ* — нарочити вокал између *a* и *e* (али наличнији на *e*, него на *a*). Пошто је Вук тада био обишао ужу Боку с Грбљем, Паштровиће, Црмницу, Ријечку и Катунску нахију, — то значи да се ова његова констатација односи управо на споменуту територију. Међутим, данас се на тој територији изговара рефлекс полугласника који је ближи самогласнику *a* него самогласнику *e* (*a^e*)⁶, док се рефлекс полугласника ближи самогласнику *e* (*e^a*)⁷ изговара само у околини Бара (Зупци и Мрковићи). Из тога закључујемо да је овај вокал еволуирао у правцу самогласника *a*, свакако под утицајем сусједног херцеговачког говора који је дјеловао најјаче на Цуце, Бјелице, Чево, Загарач и Бјелопавлиће, гдје је рефлекс полугласника сасвим замијењен вокалом *a*. Интересантно је и Вуково запажање да Дсброћани и Барани изговарају мјесто рефлекса старог српскохрватског полугласника (*a*, *a^e* < *њ*) — прави полугласник (дњн, књд, петњк), који Вук упоређује са сличним вокалом у каравлашком говору. Што се тиче Бара, можемо сигурно рећи да се у тој појави огледа утицај истовјетног вокала у турском језику, како то данас потврђује изговор овог вокала у говору муслиманског села Заљева код Бара (књд, сњд, лњжеш, бабалњк = таст и сл.). Међутим, за Доброту се не би могло дати слично објашњење, јер су Добрсћани поријеклом негдје из околине Цетиња, како вели Вук, а не са територије која је била под Турском окупацијом.

Вук је такође први саопштио да прави Црногорци претварају *c* у *ш* и *z* у *ж* испред *n* и *лe*, *ли*: жнам, беж нас, шнијег, шнијет, жли, кожле, нж ливаде, мишлим итд. Вук је мислио да се ова промјена могла извршити под утицајем млетачког дијалекта, док Решетар мисли да

⁶ Решетар, *Der štok. Dialekt*, стр. 122.

⁶ Решетар, о. с., стр. 92—94, Војковић Р. et Маџеки М.: *L'examen des dialectes du Vieux Monténégro*, стр. 7—8.

⁷ Војковић Р. et Маџеки М., о. с., стр. 8.

се у овоме огледа асимилација *с*, *з* према сусједном *и*, *л*. Решетар своје мишљење поткрепљује чињеницом да се у групи *шн*, *шл*, *жн*, *жл* — насталој асимилацијом — *ш* и *ж* изговарају као палатални гласови (*шн*, *шл*, *жн*, *жл*)⁸. Сличног је мишљења и Бр. Милетић, који је такође констатовао такав изговор у црмничком говору, али само у ограниченом броју примјера⁹. Истог мишљења је и М. Малецки у свом раду о говору племена Цуца¹⁰, а донекле и Р. Бошковић и М. Малецки у својој заједничкој карактеристици и класификацији црногорских говора¹¹.

Не треба се чудити Вуку што је мислио на млетачки утицај, јер га је констатовао и за изговор *з* у ријечима *Зуб*, *Зора* и сл., што је сасвим тачно. Међутим, за прелаз *с-з* у *ш-ж* истина ће бити на страни Решетаревој и других који у споменутој гласовној промјени виде асимилацију. Кад би био у питању млетачки утицај, онда би се он морао одразити на Паштровиће, Спич, Зупце и Мрковиће, а њега тамо нема. Додуше, палатални изговор *ш-ж* у споменутој групи *није данас стјрав очигледна*, а *није* био свугдје ни у Вуково вријеме, јер би га Вук осјетио. Наравно, тешко би било данас порицати оно што је рекао Решетар, а још теже оно што је казао изврсни дијалектолог Малецки. Међутим, ја сам палатално *ш-ж* у споменутој позицији чуо *само* на терену *Бјелица* и *Чева*, али је и то довољно да се прикључим онима који ову појаву тумаче друкчије и убједљивије него Вук.

Вук је на свом путу по Дубровнику, Боки и Црној Гори забиљежио још много дијалекатских појединости којима се овај крај разликује од других штокавских говора. То су: номинативи *Маре*, *Кате* и сл., *ге* мјесто гдје (за Црмницу, Паштровиће и Бар), прелаз *м* у *н* на крају ријечи (за Паштровиће), партикула *зи*, уопштавање акузатива мј. локатива уз глаголе мировања (за Црну Гору и Боку), употреба генитива *ње* мј. присвојне замјенице *њен* (за Црну Гору и сусједно приморје), палатализација *к* и *г* код придјева: *убози*, *убозијем*, *убозијех*; *висоци*, *висоцијем*, *висоцијех* (за *Дубровник*, док у Црној Гори тога *није* нашао у живом говору, мада је ова појава сасвим обична у околини Бара¹², коју Вук *није* сбишао), прелаз дугог *а* у лабијализовано *а = а°* (за *Дубровник*, а данас је ова појава позната још у Паштровићима и Мрковићима)¹³, номинативи плурала именица средњега рода: *селија*, *мјестија*,

⁸ Решетар, о. с., стр. 128.

⁹ Бр. Милетић, Црмнички говор, стр. 353—355.

¹⁰ Lud Słowiański, tom II, zeszyt 2, 1931, стр. 238.

¹¹ Bošković R. et Malecki M., о. с., стр. 9.

¹² ЈФ XX, стр. 105.

¹³ Енциклопедија Југославије 2, стр. 494.

месија, пољија, воћија, зельја итд. (за Дубровник и Боку), стари локативи по *Брдије*, по *Кучије* (Његуши), напоредни облици плъ-пј, блъ-бј, вљ-вј и мљ-мј (Црна Гора, Дубровник), многобројна акценатска одступања ових крајева од других крајева српскохрватских и, најзад, мноштво ријечи српскохрватских у другим крајевима.

Све су ово данас мање-више добро познате чињенице. Неке од њих су нестале из живог говора (локативи по *Брдије*, по *Кучије*), другима је сужена територија (прилог *ге* и посесивни ген. *ње* употребљава се данас углавном на територији *Спича*, *Бара* и *Мрковића*, дакле тамо гдје је турска власт најдуже остала, па је контакт са сусједним говорима, који су били брзи у еволуцији, био знатно отежан). Вјероватно је да се развило и понешто ново од Вука наовамо. Тако Вук наводи ријеч *коље* у изразу *мије ми коље* и каже да се по значењу слаже са именицом *вријеме* (die Zeit). Колико је Вук тачно одредио ово значење види се по данашњем *немам коља*, које се говори у *Грбљу* и показује да је ова прилошка ријеч замјеничког поријекла постала доиста именица, јер је добила у одређеној ситуацији генитивни наставак. Претпостављам да овога још није било у *вријеме Вуково*.

Да се задржимо кратко на Вукову тумачењу о мијешању гласовних група *џљ* и *џј* и сл.

Вук је сматрао да се у овоме огледа талијански (млетачки) утицај. Као што је познато, прелаз *љ* у *ј* чакавска је црта која допире до Дубровника и Боке (Будмани у опису дубровачког говора наводи само два примјера: *боје*, *ује*, — а ја сам сличну појаву констатовао у *Луштици* — *Бока которска*) и обухвата свако *љ* у неким, али не свим, чакавским говорима. То је вјероватно млетачки утицај, али он нема никакве везе са промјеном *лабијал+љ* у *лабијал+ј*, коју је Вук констатовао за Дубровник, Боку и Црну Гору. За већину споменутих говора ова промјена се мора тумачити напоредном употребом примјера као што су *вјера* и *вљера*, који су створили слично двојство у примјерима са старим и новим јотовањем (*земља* и *земја*, *снопље* и *снопје* и сл.)¹⁴. За оне наше говоре који се налазе у непосредној близини албанског језика може се претпоставити и албански утицај, јер је у том језику позната гласовна промјена *љ* у *ј* иза уснених сугласника¹⁵. Наравно, Вук за ове могућности није могао знати и због тога се његовој претпоставци — мада нетачној, али ипак оштроумној — не треба чудити¹⁶.

¹⁴ Белић, ЈФ XIV, стр. 169.

¹⁵ Ивић, Дијалектологија, стр. 161.

¹⁶ Вук је знао за напоредности *бјеше* и *бљеше*, *џобјеже* и *џобљеже* (Грамм. и пол. списи 3, стр. 16. у фусноти), али из њих није извео никакав закључак.

Сматрајући да су сви штокавци Срби, а чакавци Хрвати (под утицајем својих савременика и сарадника Копитара и Миклошића), Вук је желио да упореди чакавски дијалекат са штокавским, јер су они у то вријеме сматрани за посебне језике. Тако је настао његов кратки, али значајни оглед о чакавском дијалекту, у коме Вук износи у 17 тачака главне фонетске и морфолошке разлике између штокаваца и чакаваца.

Поред замјенице *ча* и чувања *л* на крају ријечи (котал, рекал, молил), које је сматрао за главне разлике између чакавског и штокавског дијалекта, Вук даље наводи чакавско: *браија*, *йруије*; *йршић*, *огњише*, *шћай*; изговарање *х* свуда као у њемачком *цх*; генитиви множине без наставка: *градов*, *жен*, локативи: *градових*, *женах*, што одговара сремскоме по *кућа*, по *ливада*, по *сели*, на *коли*; инфинитив без *и* на крају: *йсаш*, *молий*, *вућ*; *ки мј.* који, *ма мј.* моја; изговор *м* на крају ријечи као *н*; *јазик мј.* језик; *греб мј.* гроб, *ресѿем мј.* растем, *вребач мј.* врабац; замјена *јаша* са *и*: *вира*, *дише*, *дид*; од лексичких разлика наводи *крух*, што је познато и штокавцима — и још понешто.

Ми данас о чакавском дијалекту много више знамо, али кад се узме у обзир да је Вук први испитивач чакавског дијалекта, онда је његов чланак од великог научног и историјског значаја. И његов закључак о блискости чакавског и штокавског дијалекта, којим завршава овај свој чланак, није далеко од схватања те блискости како је тумачи данашња дијалектологија. Зато наведимо тај Вуксв закључак у цјелини: „Свак може видјети да су ове разлике, кад се говори о два различна језика и народа, *врло малене*; а још кад се узме да их је највише могло и морало постати у нашој крајевима (пошто су се Срби и Хрвати амо доселили) за хиљаду и двјеста година; тако врло ласно може бити да су Срби и Хрвати, кад су се амо доселили, били *један народ* под два различна имена, као н.п. сад гдјекоји што говоре и пишу: Срби и Бошњаци, или: Срби и Црногорци, или: Срби и Далматинци, или: Serben und Reizen и т. д.“

Вук није био дијалектолог по струци ни лингвист по образовању. Он је био генијални самоук који је уз помоћ свога пријатеља и учитеља Јерњеја Копитара створио једно епохално дјело: изборио је и створио за Србе и Хрвате заједнички књижевни језик који се заснива на живом народном говору наших централних јекавских и екавских говора. Тако је Вук постао најеминентнија историјска личност наше данашње културе.

Вук је, уз то, и творац наше дијалектологије. Он је први дао подјелу свијих штокавских говора и учинио да су сусједни говори западне Бугарске (Видин, Ђигровац) ближи српским говорима источне Србије него бугарском језику (Белић, о. с., стр. 146).

Он је први упознао научну јавност с особинама чакавског дијалекта и учинио кратак осврт на кајкавски дијалекат (Ковчежић, 1849, стр. 16—27). Проучавајући ресавско нарјечје, он је уочио како се неке његове црте (фонетске, морфолошке и синтаксичке) протежу преко Косова до Црне Горе¹⁶, и тако — знатно прије постанка историјске дијалектологије — указао на могућност заједничког развитка ових пространих дијалекатских области. Кад је обилазио Боку и уочио разлику у говору између појединих насеља, Вук је рекао: „Може бити да никако мјесто у народу нашем није тако важно и знатно за језик наш као права Бока“. Досадашња дијалекатска и ономастичка испитивања у Боки (Решетар, Скок, Томановић, Алексић) потврдила су ово Вуково запажање, које и даље треба да послужи као подстрек за потпуно и свестрано лингвистичко испитивање Боке которске. Вук је намјеравао да обиђе и западну Македонију, за коју је добио податке да у њој има говора блиских српском језику, али зато није имао ни времена ни могућности¹⁷.

Иако је сав био заузет питањима свога матерњег језика, он је ипак стигао да да и сумарну слику бугарског језика у своме чланку „Особити огледи бугарског језика“. Вук је уочио главне бугарске одлике¹⁸: постпозитивни члан, аналитичку деκлинацију, описну компарацију придјева, губљење инфинитива и све то упоредио са стањем у другим балканским и неким европским и ваневропским језицима. Тако је Вук дао свој прилог *балканистици* чији је творац његов савременик и лични пријатељ — Франц Миклошић. На своме путу по Русији (1819) Вук је записао неколико руских народних пјесамa и дао доста тачан опис неких руских гласова. Зато Белић с правом каже да је то могао урадити човјек са особинама правога дијалектолога¹⁹.

Кад се упореди с данашњим стањем науке у нашој дијалектологији, Вуков рад изгледа скроман. Међутим, повјерење у Вукову класификацију наших говора било је велико и у европским лингвистичким круговима, па је Грим његову другу подјелу унио у предговор свога њемачког превода Вукове Српске граматике (1824), иако је сам предлагао нешто друкчију диобу²⁰. А не треба заборавити да Вуков рад на реформи књижевног језика и испитивању наших дијалеката пада у прве

¹⁶ Белић, о. с., стр. 145.

¹⁷ Ковчежић, 1849, стр. 1.

¹⁸ Вук је, у ствари, у споменутом раду дао опис једног говора Пиринске Македоније (Разлог), па овај рад припада прије македонском него бугарском језику.

¹⁹ Белић, о. с., стр. 170.

²⁰ Види фусноту 3 на стр. 416.

деценије развита филологије и лингвистике и зато су резултати његова рада на проучавању наших дијалеката од још већег значаја. Ти резултати значе више него добар почетак: они су били и остали здрав темељ на коме се подиже зграда модерне српскохрватске дијалектологије.

Лука Вујовић

R é s u m é

VUK COMME DIALECTOLOGUE

Luka Vujović

Afin de se rendre bien compte de la manière dont on parle dans les différentes parties de notre pays et quels sont les parlers qui peuvent servir de base à la langue littéraire serbocroate, Vuk a parcouru successivement toutes les régions, accessibles alors, où l'on parlait serbocroate. C'est ainsi qu'il en est venu à donner sa classification des différents parlers du dialecte štokavien, en adoptant pour critère principal de cette répartition la prononciation du *jat*. Toutefois, Vuk modifia à trois reprises sa classifications avant de lui donner sa forme définitive en 1839.

Dans sa première classification (publiée dans sa „Pismenica“ en 1814), Vuk distingue trois *parlers*: celui d'*Herzégovine*, celui de *Srem* et celui de *Slavonie*. C'était une répartition territoriale, qui ne prenait en considération que la prononciation du *jat*, de sorte que le parler d'*Herzégovine* correspondait à l'*ékavien*, celui de *Srem* à l'*ékavien* et celui de *Slavonie* à l'*ikavien*. En même temps, Vuk a délimité assez exactement le territoire de chacun de ces trois parlers.

Dans sa deuxième classification du dialecte štokavien (en 1817), Vuk distingue aussi trois *parlers*: celui d'*Herzégovine*, celui de *Resava* et celui de *Srem*. Cette nouvelle classification est le résultat des travaux assidus que Vuk avait entrepris pour terminer son dictionnaire et sa grammaire, ce qui fait que nous y trouvons plus de détails. Il a bien sagement, surtout, délimité les parlers de *Resava* et de *Srem*, ce qui n'était pas facile, étant donné que tous les deux ils sont des parlers ékaviens. C'est là que Vuk se montre déjà un vrai dialectologue. Cependant, lors de cette classification, il avait exclu le parler de *Slavonie* (l'*ikavien*), peut-être parce qu'il avait voulu vérifier auparavant lui-même sur place dans quelle mesure sont répandus les parlers ikaviens.

Sa troisième classification, définitive, a vu le jour en 1839, après les voyages, si importants, qu'il avait entrepris de 1834 à 1838 pour connaître mieux Dubrovnik, Boka Kotorksa, le Monténégro, le Srem, la Slavonie, la Croatie et la Dalmatie. Cette classification, basée sur la prononciation du *jat*, comprend trois parlers štokaviens : le *parler oriental* (l'ékavien), le *parler meridional* (l'i'ékavien) et le *parler occidental* (l'ikavien). Cette répartition est d'un caractère géographique-linguistique, et non pas régional comme les deux premières.

Vuk a également fait preuve de ses hautes qualités de dialectologue en exposant les traits caractéristiques des parlers de Dubrovnik, de la région de Boka Kotorska et du Monténégro (dans la préface de son recueil de Proverbes populaires serbes, en 1836), ainsi que du dialecte čakavien (dans son article „Les Serbes, tous et partout“, Kovčević, 1849).

Son étude sur les parlers du Monténégro, de Boka et de Dubrovnik est peut-être son apport le plus éminent à la dialectologie. C'est particulièrement remarquable ce qu'il y dit de la consonne *h*, qui devient, à partir de 1836, une consonne obligatoire de notre langue littéraire. Vuk a constaté que le *h* était usité sur le territoire de l'ancien Monténégro, dans les régions de Zeta et de Brda, jusqu'à la région de Kosovo et Metohija, en décroissant toutefois. Cependant, M. Stevanović, dans son étude sur le Dialecte du Monténégro oriental (Južnoslovenski filolog XIII, 1933-4, p. 45), a établi déjà que le *h* ne s'y prononce plus.

Pour les dialectologues d'aujourd'hui, il est également d'un grand intérêt ce que Vuk avait dit en ce que concerne le réflexe de la semi-voyelle (son plus proche de la voyelle *e* que de la voyelle *a*), ensuite en ce qui concerne les formes dialectales *znam* et *slika*, la transformation de *plj* en *pj*, etc. C'est à partir de Vuk que date le vif intérêt que l'on prend pour les parlers de Monténégro et de Boka, surtout pour ce dernier, étant donné que Vuk a dit qu'aucune de nos régions n'est si importante que Boka pour notre langue.

Les renseignements que nous a donnés Vuk sur le dialecte čakavien sont précieux aussi, de même que son opinion sur l'affinité entre le čakavien et le štokavien. L'esprit subtil et perspicace de Vuk a pu deviner du premier coup ce que nous parvenons aujourd'hui à établir après de longues études comparées de ces deux dialectes serbocroates.

Enfin, Vuk s'est occupé un peu de la langue bulgare, ou plutôt de la langue macédonienne (parler de Razlog), ainsi que des parlers russes (à propos des chansons populaires de la province d'Orel), en faisant preuve de la même pénétration et des mêmes qualités linguistiques.

Après nous avoir donné la langue littéraire serbocroate, Vuk a posé aussi les bases de la dialectologie serbocroate.